

УДК 728.51 (477-25) ''18''

Т. В.Ширяєв
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури

ІСТОРІЯ ВИНЕКНЕННЯ ГОТЕЛЮ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ»

Анотація: Статтю присвячено дослідженню історії виникнення готелю «Європейський». На базі архівних документів вперше ґрунтовно висвітлюється період заснування і будівництва готелю, та вводяться до наукового обігу матеріали, котрі змінюють та доповнюють історичний літопис Києва.

Ключові слова: готель, ділянка, Хрещатик, будівництво, корпус, дата.

«Військово – театральний» роман – саме так можна назвати історію виникнення готелю «Європейський», в основній фабулі якої був закладений дуже заплутаний сюжет, зітканий зі сплетіння подій, жодним чином не пов'язаних с готельним бізнесом. Низка несподіваних збігів та випадковостей, посприяли народженню першого, по-справжньому європейського, київського готеля, який протягом наступних 50 років, вважався найкращим в місті.

Почалось усе в далекому 1805 році, коли архітектор А.Міленький на ділянці своєї дружини з дерев'яних колод, «нашвидку», збудував Перший міський театр (Іл. 1).

Місце розташування було вибрано доволі «жваве» - Кінна площа, на який

перехрещувались дороги, що з'єднували усі три головні частини міста (Поділ, Печерськ та Старе місто). Хоча Хрещатик до самого кінця 40-х років ХІХ ст. залишався тихою, «провінційною» вулицею, будівництво театру стала знаковою подією для міста, а для самого Хрещатика виявилась воістину «містоутворюючим» об'єктом. Вперше на вулиці, де знаходились лише одноповерхові дерев'яні садиби, маленькі магазинчики та, аж єдина (!), двоповерхова кам'яна будівля, з'явилась культурна установа міського значення.

Іл.1. Перший міський дерев'яний театр
Арх. Меленський 1805р.

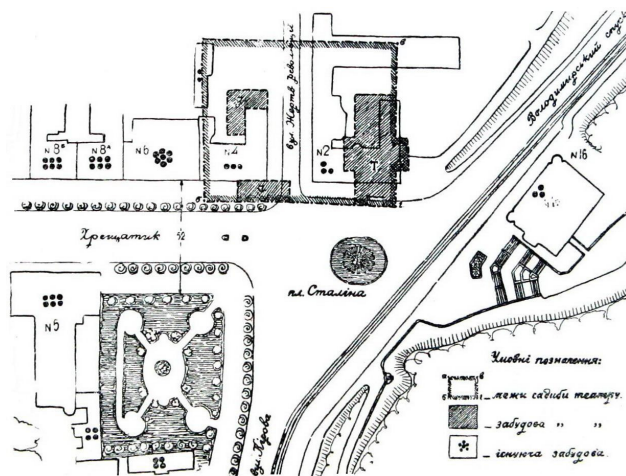
Театр, який вмщував 470 глядачів, на своїй сцені приймав трупу Мадридського королівського балету, а також російсько – українські трупи А.П.Жмийовського, Я.Н.Камінського, П.В.Рекановського, І.Штейна,

Л.Млотковського і багато інших. Саме тут в 1821 – 1822 роках виступав відомий російський актор М.С.Щепкін.

Цей дерев'яний двоповерховий будинок з колонадою у стилі ампір, був настільки популярним серед киян, що деякий час, на початку ХІХ ст. Хрещатик мав назву Театральної вулиці. Згодом цю назву мала площа перед театром та вулиця Трьохсвятительська. Адреса «Хрещатик №2» – майже на півсторіччя стала, культурною Меккою Києва.

Маючи таку славу, функціонувати театру ще не один десяток років, якби не аварійний стан, по суті тимчасової, будівлі. За 40 років експлуатації, в стінах утворилися щілини і публіці особливо взимку, докучали сильні протяги. Дерев'яні конструкції настільки ослабли, що знаходитись всередині стало просто небезпечно. Тому Міська Дума прийняла рішення продати с публічного торгу місце під театром, а саму будівлю розібрати «на матеріали».

Аукціон було проведено, але його підсумок виявився невтішним для київських театралів. На ділянку не знайшлося покупців. Тому 30 липня 1851 року відбулась остання вистава «Життєва школа», а 9 серпня почалось розбирання будівлі, щоб до 16 числа того ж місяця місцина, де знаходився театр, була успішно звільнена, силами арестанської роти.

Іл.2. Забудова Першого київського театру на ділянці готелю «Європейський».

Т – театр; №2 – готель «Європейський» [13].

Якщо б не ці перепони, можливо, площа і далі носила назву Театральна.

Проте Цивільний Губернатор Фундуклей, особисто наполіг на знесенні, мотивуючи це необхідністю терміново продати та забудувати ділянку. Дивність такого квапливого рішення полягала у тому, що після відмови Рекановському у піврічний відстрочці платежу, дане місце почали забудувувати лише в кінці 1857 року, та і продане воно було в приватну власність поміщику Гудим – Левковичу, влітку 1854 року.

В такому розвитку подій не було б нічого незвичного, якби не брати до уваги низку цікавих співпадінь, які були пов'язані з цим місцем аж до 1858 року. Виявилось, що відомий київський антрепренер П.В. Рекановський намагався на цих торгах викупити старий театр за умови відстрочки зламу будівлі до 9 лютого 1852 року. Достовірно відомо, що Рекановський намагався побудувати тут новий театр, але на лихо мав «некоторые денежные стеснения».

Не дивлячись на стільки блискавичне знесення, театр залишив дуже яскравий слід в історичному літописі Києва. Майже у всіх довідниках та путівниках, де згадується готель «Європейський» завжди існувала інформація про те, що до нього тут знаходився перший міський дерев'яний театр, який сорок п'ять років приковував до себе увагу київської публіки (Іл. 2).

Інша сюжетна лінія народилась зовсім в іншому місці, вірніше, в іншому районі Києва. Пов'язана вона була з військовою справою і з'явилась на початку ХІХ ст., коли цар Микола І відвідавши місто, наказав запроектувати та збудувати нову Печерську фортецю.

Для улаштування широкої еспланади та фортифікаційних споруд, планувалось знести багато житлових будинків, до самої вулиці Московської (тогочасний київський Хрещатик). Були складені списки черговості зламу та переселення на «пустопорожние земли» вулиць Хрещатика і Великої Васильківської.

«Центр торгівлі зі зруйнованого і спустошеного Печерська, де Московська вулиця у свій час була головною вулицею міста. Весь цей людський рух і торгівля тоді вже прямували до нового торгового русла – до Хрещатицької долини...» («Київ у 40-х роках», «Київська старина» №4 1899р.)

Мешканцям Печерська потрапивших під знесення, не дозволялось навіть ремонтувати будівлі які знаходяться на їх ділянці, щоб не давати приводу власникам садиб наполягати на капітальності своїх маєтків, таким чином автоматично підвищуючи компенсаційні виплати за свої поламани будинки.

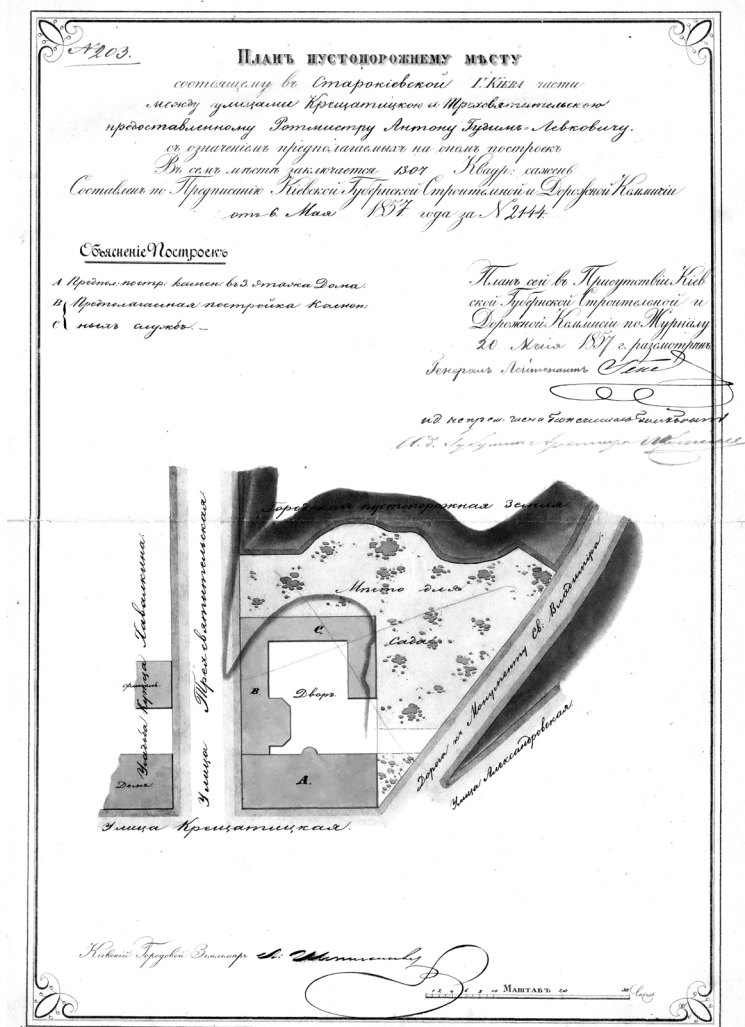
В розряд таких «невдах», потрапив й багатий поміщик Гудим – Левкович, що мав в Палацовій частині міста маєток з прибудовами. 19 жовтня 1852 року, він звернувся до Київської губернської Будівельної і Дорожньої комісії, з проханням « о разрешении перекрыть крыши на сараях состоящих при его доме». На що отримав від командира Київської інженерної команди, інженер – полковника Клименка таку відповідь: «Имею честь уведомить, что усадьба помещика Гудим – Левковича подходит в сломку под открытие экспланады, руководствуясь выпиской из дела временной комиссии где сказано: в домах подходящих под открытие экспланады , не дозволяют производить ни каких починок; - а потому и просимое перекрытие крыши на сараях при доме, я допустить не могу.» [1].

Таке вимушене «велике переселення» с Печерська на Хрещатик спонукало Гудим – Левковича подати клопотання «Об отводе ему взамен собственной усадьбы, состоящей в Дворцовой г. Киева части, городского места состоящего на Крещатике, где был прежде городской театр... Место просимое Гудим – Левковичем будет заключать по линии Крещатитской улицы от

фонтана 18саж. по линии Театральной улицы 37саж. 4фута, по направлению дороги предположенной к памятнику св. Владимира 45саж.» [2].

В серпні 1854 року ця ділянка, площею 1232 кв. саж., була придбана за 1030 руб. сріблом, «с тем условием, чтобы при сей продаже покупающий обязался подпискою, возвести на месте сем постройку дома в определенный срок, по фасаду и размерам какие утверждены будут начальством...» [3].

Проект, замовлений професору архітектури г.Беретті, первісно являв собою двоповерховий маєток в нео – класичному стилі з флігелем та службами, який повинен був замінити втрачений печерський дім, та стати новою київською резиденцією Гудим – Левковича. Однак, по сукупності різних причин, цим планам не судилося збутися.

Іл.3. План ділянки затверджений до забудови від 6 травня 1857 року.

целом городе...» [4]. Бібіков, будучи «особливо заповзятим» чиновником, миттєво прийняв цей заклик, як керівництво до дії. Відтоді будь – який рух на «царський» ділянці узгоджувався з Міністерством Внутрішніх Справ Росії (!).

По-перше, О.Беретті тягнув з виконанням проекту, не надаючи для узгодження необхідні документи. По-друге, Гудим – Левкович самоусунувся від контролю над процесом, постійно виїжджаючи до свого маєтку в село Ольшанку Київського повіту. По-третє, «шефство» над даною ділянкою, взяв особисто Генерал – Ад'ютант Бібіков, на той момент Міністр Внутрішніх Справ Росії.

Супроводжуючи Миколу І під час його перебування восени 1852 року у Києві, новопризначений міністр почув доленосний царський вислів: «...Что Государь Император изволил обращать особенное внимание на это место, как лучшее в

Даний процес виглядав наступним чином. Проектна документація в терміновому порядку «истребовалась» у Гудим – Левковича, подавалась на розгляд в Губернську будівельну комісію, звідти, вже затверджена, з особистими гарантіями Гудим – Левковича, направлялася до Генерал – Губернатора і тільки опісля лягала на стіл пану Міністру Внутрішніх справ. Можливо, завдяки цієї улесливості, Київ і зобов'язаний появою «Європейського» готеля. Адже саме Бібіков, через постійний особистий контроль, примусив – таки переробити уже затверджений проект.

«По высочайше утвержденному 1 декабря 1855 года проекту, уволенному от службы ротмистру Гудим – Левковичу, разрешена постройка каменного 2-х этажного дома в г. Киеве на Крещатике. Ныне строительная комиссия, при представлении от 22 мая за №2415, препровождая ко мне представленный Гудим – Левковичем другой проект дома в 3 этажа с лучшими украшениями и в обширнейших размерах, полагает возможным разрешить постройку дома по сему новому фасаду...» [5].

Таким чином двоповерхова київська резиденція Гудим – Левковича перетворилася на триповерховий кам'яний дім с прибудовою – перший київський «п'ятизірковий» готель європейського типу.

На особливу увагу заслуговує дата початку роботи готеля, точніше її відсутність як така. «Hotel du Europe» - єдиний з київських готелів подібного класу, до сьогодні не мав ні року, ні тим паче дня народження.

На сьогодні в багатьох історично – дослідницьких публікаціях переважає період між 1851 – 1852 роками, з'явившись внаслідок того, що видавці та укладачі довідникової літератури 1884 – 1916 р. при згадуванні «Європейського» готеля, або називали різні дати відкриття, або просто вживали стандартне для таких випадків кліше: «Є найстарішим київським готелем».

Внаслідок цього виникло декілька варіантів дати заснування (відкриття): 1851, 1852, 1854 та навіть 1850 рік (час, коли ще з успіхом діяв міський театр). Автором останнього варіанта був київський видавець М.Л.Радоминський, котрий в своїх путівниках стверджував: «Європейський» готель – існує з 1850 року». [6].

Вся ця плутанина ввела в оману і знаного дослідника Хрещатика О.Матушевича, який зазначав в своїй роботі «Хрещатик»: «В 1851 році був побудований триповерховий будинок готелю «Європейський» [7].

Ще один відомий київський дослідник Федір Ернст, був більш виважений у своїх припущеннях. Не маючи документально підтвердженої дати відкриття, Ернст застосував доволі обтічне, узагальнене формулювання: «У 1850-х роках,

на місці зламаною театру, постав великий (як на той час) три поверховий будинок готелю...» [8].

Спираючись виключно на архівні документи та історичні першоджерела, спробуємо відновити хронологію подій 150 річної давнини і нарешті встановити час початку роботи першого європейського готелю Києва.

Як вже було зазначено вище, Гудим – Левкович придбав ділянку за адресою Хрещатик №2, тільки в серпні 1854 року, а отримав дозвіл на будівництво двоповерхової садиби 1 грудня 1855 року, який змінив 22 травня 1857 року (Іл. 3).

31 травня 1857 року звільнений від служби ротмістр Антон Гудим – Левкович у Київський Губернський Будівельний та Дорожній комісії дав підписку (Іл. 4), та засвідчив дану. «...С тем чтобы оное место застроено было со дня выдачи сей данной забором во два месяца, а в последствии выстроен на оном под железною крышею дом в три этажа, на постройку которого дается сроку два года, но в случае не выстройки дома в продолжении сего срока, место отбирается и зачисляется проданным » [9]. Це були останні документи, котрі власник ділянки повинен був офіційно зареєструвати безпосередньо перед будівництвом.

Треба зазначити, що Гудим – Левкович не став зволікати з початком роботи і вже 2 червня звернувся до Генерал – Губернатора Васильчикова І.І., за дозволом вивозити вийнятий при будівництві ґрунт до яру по Александрівському спуску.

Само будівництво тривало біля року . В доповідній записці, датованій 15 липня 1858 року, існує виноска: «Выстроил он в Киеве на Крещатике по

Підписка

№57 року 31 мая 1857 года. Увольненный от службы ротмистр Антон-Гудим Левкович, в присутствии Киевской губернской Строительной и Дорожной Комиссии дал мне подписку на основании Постановлений от 20 мая 1855 года следующего содержания, в том что разрешенную мне постройку 3-этажного каменного дома и сруба по фасаду фасадной стороны 2-ой линии и сего дома под железною крышею в три этажа, на постройку которого дано во два месяца, а в последствии выстроен на оном под железною крышею дом в три этажа, на постройку которого дается сроку два года, но в случае не выстройки дома в продолжении сего срока, место отбирается и зачисляется проданным »

Антон Гудим Левкович

Іл.4. Підписка дана Гудим – Левковичем 31 травня 1857 року.

утвержденному плану и фасаду каменный дом...» [10]. Ще одним підтвердженням цього хронологічного відрізка, є стаття в газеті «Київські Губернські Відомості» №2 за 10 січня 1859 року. «Город украсился многими постройками именно:... Из частных зданий выстроен на Крещатике замечательный дом по громадности и архитектуре помещиком Гудим – Левковичем. Этот дом выстроен на том самом месте, где прежде был деревянный театр...».

Як бачимо, про існування готелю в будинку Гудим - Левковича, в обох випадках, мови не йдеться. Така одностайність вказує на те, що він просто на той час ще офіційно не працював, а сама споруда була зареєстрована, як кам'яна три поверхова садиба Гудим – Левковича. Виходячи з приведених даних, можна з впевненістю довести, що будівництво та внутрішнє оздоблення зайняли мінімум півтора року, а відкриття готелю за найбільш оптимістичними прогнозами, можливо, відбулося в кінці 1858 – на початку 1859 року, а точніше між груднем 1858 та січнем 1859 років.

Перша зафіксована згадка про функціонування готеля датується 24 січнем 1859 року. В газеті «Київські Губернські Відомості» №4 в рубриці «приїхали та зупинились», зазначено: «Європа» - поміщик Вололін, чиновник Мачніков, полковник Батезатул».

Хоча в архівних матеріалах є ще один цікавий зафіксований факт. 16 листопада 1858 року, Гудим – Левкович подав в міську Думу заяву: «От купца 3-й гильдии Гудим – Левковича на право содержать в 1859 на Крещатике в Старокиевской части, в собственном каменном доме гостиницу с внесением в доход города годового акциза – 114руб. 29коп.» [11]. Порівняльний аналіз цих повідомлень доказує той факт, що Гудим – Левкович планував відкриття готелю ще в листопаді 1858 році, коли напевно й були закінчені внутрішні та зовнішні роботи, а запрацював заклад, лише на початку наступного року.

Як це не дивно, але січень виявився найбільш «готельним» місяцем. Майже усі київські готелі починали свою «біографію» з першої декади нового року. Пов'язані такі метаморфози були з Київським контрактним ярмарком, котрий відкривався у другій половині січня. Цей період в житті міста був, на той час, воістину «золотий». Власники готелів та садиб заробляли за надання кімнат у січні такі ж гроші, які у звичний час отримували за цілий рік. Тому не дивно, що саме до часу проведення ярмарку відкривалися нові готелі та капітально ремонтувалися старі, одним словом, готувалася надійна база для заробляння грошей.

Затверджений «к будівництву» проект становив: триповерховий головний корпус, розташований по вулиці Хрещатик, двоповерхове бокове крило, яке виходило на Трьохсвятительську та дворовий одноповерховий флігель служб.

Але на цьому проблеми не закінчились і такий «вистражданий» проект, зміни продовжували переслідувати вже протягом будівництва. Рішення міської влади з розширення та зміною кута нахилу вулиці Трьохсвятительської, призвело до того, що перший поверх бічного крила, внаслідок таких міських перетворень, «находится совершенно в земле», а дах іншого дворового флігеля «равнялся в своей самой дальней точке с горизонтом тротуара» [12]. Тобто, нова конфігурація вулиці Трьохсвятительської, по суті «з'їла» цілий поверх цих двох будов.

Така ситуація природно не влаштувала нового домовласника і Гудим – Левкович звернувся до Генерал – Губернатора Васильчикова з проханням про добудування на бічному крилі та дворовому флігелі ще по одному поверху. Аргументуючи свою просьбу бажанням облагородити вулицю та місто в цілому, він досить вдало вдався до риторики, котра на перший план ставила естетичні проблеми міста, а не власну економічну вигоду від такої перебудови («дать дому и улице более красивый вид», «это безобразит город» [12]).

Знехтувати подібними доводами влада не могла і в серпні 1858 року було видано дозвіл на добудову, яка повністю завершилась до кінця року. Отже, до свого відкриття готель «підійшов» в такому вигляді: триповерхові, головний корпус по вулиці Хрещатик і бічне крило по вулиці Трьохсвятительській, та двоповерховий дворовий флігель служб. Фасади були витримані в стилістиці пізнього класицизму з мінімальним набором декоративних елементів коринфського ордеру, котрий було обрано для оформлення.

Іл. 5. Готель «Європейський». Арх. О.Беретті 1858р.

Саме таким стримано – монументальним, зустрів своїх відвідувачів в січні 1859 року, перший по-справжньому європейський київський готель, ставший на довгі роки піонером в готельному господарстві міста (Іл. 5).

Головним висновком статті можна вважати те, що на основі, виключно архівних документів та історичної літератури, всебічно було висвітлені події, які сприяли виникненню готеля «Європейський». А також вперше до наукового обігу була введена інформація про реальні дати виділення ділянки, початку будівництва та відкриття готелю. Проведений аналіз закрив ще одну білу пляму в історичному літописі Києва, котра своєю невизначеністю давала хибні припущення в наукових роботах та публікаціях багатьох відомих дослідників київської історії.

Література

1. Державний архів Київської області, м. Київ (ДАКО) – ф. 41, оп. 1, сп. 1311, арк. 5.
2. ДАКО – ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 1.
3. ДАКО – ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 2.
4. ДАКО – ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 3.
5. ДАКО – ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 61.
6. Радоминський М.Л. Путівник по м. Києву с каталогом сільськогосподарської та промислової виставки. – К., 1897.
7. Матушевич О. Хрещатик / А.О. Матушевич. – Київ : Видавництво Академії Архітектури Української РСР, 1950. – стр. 30.
8. Ернст Ф. Київ. Провідник / Федір Ернст. – К., 1930. – стр. 384.
9. ДАКО – Ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 63.
10. ДАКО – Ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 76.
11. Державній архів міста Києва (ДАК) – Ф. 17, оп. 4, од. зб. 397, арк. 2.
12. ДАКО – Ф. 41, оп. 1, од. зб. 1716, арк. 76.
13. Матушевич О. Хрещатик. – К. 1950. – стр. 26.

Аннотация

Статья посвящена исследованию становления гостиницы «Европейская». На базе архивных документов, впервые основательно освещается период основания и строительства гостиницы, а так же вводятся в научное обращение материалы, которые изменяют и дополняют историческую летопись Киева.

Ключевые слова: гостиница, участок, Хрещатик, строительство, корпус, дата.

Annotation

The article is dedicated to the research of the history of the origin of the «Yevropeysky Hotel». The period of the building of the hotel is described in details on the basis of the archive documents. The materials which change and embellish the historical chronicle of Kyiv are introduced to the scientific circulation.

Key words: hotel, lot, Khreshchatyk, construction, building, date.